

ارزشیابی توصیفی چرا و چگونه؟

مؤلفان :

عبدالغفور حسینی - سیده فاطمه سجادی

www.ketab.ir

سرشناسه	:	حسینی، عبدالغفور، ۱۳۵۹-
عنوان و نام پدیدآور	:	ارزشیابی توصیفی چرا و چگونه؟/مولفان عبدالغفور حسینی، سیده فاطمه سجادی.
مشخصات نشر	:	تهران: کیان دانش، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	۱۲۲ص: جدول، نمودار.
شابک	:	978-600-94547-8-5
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	آموزشی ابتدایی -- ارزشیابی
موضوع	:	معلمان -- ایران -- ارزشیابی
موضوع	:	شاگردان ابتدایی -- ارزشیابی
شناسه افزوده	:	سجادی، سیده فاطمه، ۱۳۶۰-
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۳ الف ۴۵۴/ج ۱۵۵۵ LB
رده بندی دیوبی	:	۳۷۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۵۸۲۲۲۴

کیان دانش

ارزشیابی توصیفی چرا و چگونه؟

تألیف:	عبدالغفور حسینی- سیده فاطمه سجادی
ناشر:	انتشارات کیان دانش
توبت چاپ:	اول/۱۳۹۴
تیراژ:	۱۰۰۰ نسخه
حروفچینی:	موسسه مهراد
چاپخانه:	کهنمونی
محل اف:	کهنمونی
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۹۴۵۴۷-۸-۵
قیمت:	۹۰۰۰ تومان

کلیه حقوق این اثر برای مؤلف محفوظ است

دفتر مرکزی: خیابان انقلاب- روبروی درب اصلی دانشگاه تهران خیابان فخر رازی-

تلفن: ۶۶۹۵۹۵۴۹

پلاک ۷۳

فهرست مطالب

۸	..... مقدمه
۱۳	..... فصل اول : تعاریف، تاریخچه و انواع ارزشیابی
۱۴	..... ارزشیابی
۱۵	..... ارزشیابی آموزشی
۱۸	..... تاریخچه ارزشیابی آموزشی
۲۴	..... اهداف ارزشیابی آموزشی
۲۵	..... مراحل ارزشیابی آموزشی
۲۶	..... انواع ارزشیابی آموزشی
۲۷	..... الف) دسته بندی ارزشیابی های آموزشی با توجه به موضوع ارزشیابی
۲۸	..... ب) دسته بندی ارزشیابی های آموزشی با توجه به ملاک مورد استفاده
۲۹	..... ج) دسته بندی ارزشیابی های آموزشی با توجه به زمان و هدف استفاده از آنها
۴۰	..... دسته بندی ارزشیابی های آموزشی در قالب رویکردهای مختلف
۴۳	..... فصل دوم : چرا ارزشیابی توصیفی ؟
۴۵	..... تغییر نظام ارزشیابی در ایران
۵۱	..... تعریف ارزشیابی توصیفی
۵۲	..... اهداف طرح ارزشیابی توصیفی
۵۳	..... ویژگی های طرح ارزشیابی توصیفی
۵۷	..... فصل سوم: ارزشیابی توصیفی چگونه ؟
۵۸	..... روشهای اجرای ارزشیابی توصیفی (روشهای جمع آوری اطلاعات)
۵۸	..... الف) سنجش مشاهدهای
۵۹	..... ۱- فهرست وارسی (چک لیست، فهرست بازیابی، سیاهه رفتار)
۶۵	..... ب) آزمونهای مداد-کاغذی
۶۶	..... الف) آزمونهای پیشرفت تحصیلی کتبی
۶۹	..... ج) بازخورد
۷۳	..... د) پوشه کار (کارپوشه)
۸۰	..... ۱- هدفهای هر درس را بیان می نماید
۸۰	..... ۲- تعیین شواهدی (آزمونها، تکالیف، تولیدات، و ...) که قرار است در پوشه کار قرار گیرد.
۸۰	..... ۳- تهیه نمون برگ های ارزیابی
۸۰	..... معلم با بررسی شواهد موجود در پوشه کار پازل پیشرفت دانش آموز را به اشکال زیر ترسیم می کند :
۸۰	..... ۱- موردی: ارائه راه حل و رهنمود کیفی لازم، به شکل کتبی ویا شفاهی بعد از انتخاب هر نمونه کار در طول سال تحصیلی.

۲- ادواری: اشاره به نکات مثبت و یا کاستی‌های یادگیری جهت اطلاع دانش‌آموز و والدین، هر ماه یکبار. ۸۰

۳- پایانی: معلم بازخورد کیفی به منظور تقویت تلاش‌های یادگیرندگان ارائه می‌دهد. ۸۰

چه چیزهایی را می‌توان در پوشه کار نگهدای کرد؟ ۸۰

پیوست ها ۸۵

اهداف دوره ابتدایی ۸۶

آیین نامه ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی دوره ابتدایی ۹۱

(مورد تأیید کمیسیون اساسنامه‌ها و مقررات تحصیلی شورای عالی آموزش و پرورش) ۹۱

اجرای آزمایشی مقیاس کیفی در دوره ابتدایی و ارتقاء خود به خود دانش آموزان ۹۸

((دستورالعمل ارزشیابی توصیفی دانش آموزان دوره ابتدایی)) ۹۸

اهداف دروس پایه اول ۱۰۰

اهداف دروس پایه دوم ۱۰۳

اهداف دروس پایه سوم ۱۰۶

اهداف دروس پایه چهارم ۱۰۹

اهداف دروس پایه پنجم ۱۱۲

اهداف دروس پایه ششم ۱۱۵

منابع ۱۱۹

منابع فارسی ۱۱۹

منابع انگلیسی ۱۲۲

مقدمه

جوامع نوین به انسانهایی بالنده نیاز دارند که بتوانند با بینش مناسب مجموعه‌ای از مهارت‌ها را در مشاغل گوناگون بکار گیرند، انسانهایی شایسته، خلاق و مبتکر با مهارت‌های گسترده، که در نظام آموزشی علمی و نظام مند به اهداف مشخص دست یابند.

اثر بخشی و کارایی نظام آموزشی در گرو پرورش انسانهای کامل و رشد یافته است. پیشرفت‌ها و تحولات پرشتاب کنونی و مطرح شدن دیدگاه‌هایی همچون تکثرگرایی، هوش چندگانه، هوش هیجانی و ... ایجاب می‌کند که با نگاهی جامع به انسان، امکان پرورش شخصیتی متوازن را برای فراهم نمود، در این میان آموزش و پرورش هر جامعه، یکی از نهادهای تاثیرگذاری است که انتظار داریم بطور متعادل به همه جنبه‌های مختلف وجودی انسان توجه داشته باشد و زمینه‌ها و اسباب لازم را برای رشد همه جانبه دانش‌آموزان فراهم سازد.

استامپن^۱ (۲۰۰۴) بیان می‌دارد در بلند مدت جامعه از یک سو تمایل دارد که فرایندی را به کار گیرد که تفکر و شیوه انتقال دانش را در عرصه زندگی آموزش دهد؛ و از سوی دیگر به فرایند ارزشیابی ایمی متمایل است که مبتنی بر سنجش و قضاوت عادلانه و براساس اطلاعات دقیقی باشد که در ضمن یادگیری و آموزش، گردآوری شود.

ارزشیابی^۲ (ارزیابی) همچون بسیاری از مفاهیم موجود در علوم تربیتی به علت ماهیت و عملکرد خاص خود، دارای مفاهیم گسترده‌ای است. هر صاحب نظری با توجه به زاویه نگاه ویژه‌ی خویش، از آن تعریفی خاص ارائه داده است.

گی^۳ (۱۹۹۱) اعتقاد دارد ارزشیابی به یک فرایند نظام‌دار برای جمع‌آوری، تحلیل، و تفسیر اطلاعات گفته می‌شود، و به این منظور بکار می‌رود که تعیین شود، آیا هدفهای مورد نظر تحقق یافته‌اند یا در حال تحقق یافتن هستند و به چه میزان.

گرون لاند^۴ (۱۹۷۶) ارزشیابی را از نظر آموزشی، فرایندی منظم برای تعیین میزان دستیابی به اهداف عینی آموزشی بوسیله دانش‌آموزان می‌داند. (نقل از فضل‌ی خانی و محمد میرزایی، ۱۳۸۳: ۲۳)

در آموزش و پرورش هنگامی که از ارزشیابی سخن به میان می‌آید، منظور ارزشیابی منظمی است

که با استفاده از روشهای خاص و به شیوه‌ای علمی، و به منظور آگاهی از پیشرفت تحصیلی، بهبود یا تغییر فرایند آموزش، و اطلاع از تغییرات ایجاد شده در ساخت شناختی و فرایندهای ذهنی یادگیرندگان، صورت می‌گیرد.

در اجلاس جهانی آموزش و پرورش در داکار، پایتخت سنگال که در سال ۲۰۰۰ میلادی برپا شد؛ چارچوبی عملی برای برنامه "آموزش برای همه" تصویب شد، که کشورهای جهان برای اجرای آن با هم توافق کردند. در آموزش و پرورش کشورمان، سند ملی برنامه «آموزش برای همه» تهیه و تدوین شده است، که در بخشهایی از آن بر تغییر رویکرد ارزشیابی از نتیجه مداری به فرایند محوری، در راستای بهبود کیفیت آموزش و پرورش تاکید شده است.

مطالعات بین المللی در زمینه ارزشیابی تحصیلی نشان می‌دهد که کشورهای بسیاری در نظام آموزشی و نظام ارزشیابی خود، دست به اصلاحات زده اند. در کشورهای اروپای شرقی و برخی از کشورهای آسیایی مانند بنگلادش، سریلانکا، هند و فیلیپین گرایش‌های ارزشیابی جدید دیده می‌شوند که براساس تعریف استانداردهای ملی و گذر از ارزشیابی دانش محور به ارزشیابی قابلیت محور پایه گذاری شده اند.

سالهاس است که کارکرد نظام ارزشیابی سنتی (کمی) مورد بررسی و تامل دانشمندان و صاحب نظران امر تعلیم و تربیت واقع شده، تا نقاط ضعف و آسیب زای آن شناسایی شود. متأسفانه آمار نگران کننده مردودین مقطع ابتدایی کشورمان طی سالهای ۸۱-۱۳۷۶ بویژه در مناطق محروم و روستایی و همچنین آمار ترک تحصیل دانش‌آموزان در تحقیقات سنجش صلاحیت پایه ۱۳۷۹، حکایت از وجود نارسایی - هایی در نظام آموزشی و تحقق نیافتن اهداف آموزشی در این مقطع دارد.

از نظر حسینی و احمدی (۱۳۸۵) مهمترین ضعف‌های نظام ارزشیابی سنتی (کمی) عبارتند از: مغالطه جز و کل، مغالطه هدف و وسیله، عوارض امتحان محوری، نابودکننده خلاقیت، ایجاد اضطراب امتحان، ایجاد نگرش منفی نسبت به درس و مدرسه، امتحان ابزار تهدید و ارباب دانش آموز، تقلب، فشار نهادی برای کسب نمره و نتیجه مداری.

نظام ارزشیابی ایران حدود ۹ دهه (یعنی از سال ۱۳۰۱ تا کنون) زیرسلطه الگوی کمی گرایی، نگاهی خطی و تک بعدی به دانش‌آموزان و نظام تعلیم و تربیت داشته، و بی آنکه توجهی به اثر بخشی و عمق کیفیت یادگیری دانش‌آموزان داشته باشد، همواره به صورت امتحان کتبی - شفاهی و بر اساس ملاک ثابت (۲۰-۰) جریان داشت؛ که با طرح امتحانات دو نوبتی در سال ۷۷، توجه خود را به ارزشیابی مستمر معطوف کرد.

تدوام این نقدها و آشکار شدن ضعفهای جدی نظام ارزشیابی سنتی، به نوعی روند رویگردانی را شکل داد، آهسته آهسته آنرا گسترش بخشید و منشاء جستجوی رویکردهای جدید ارزشیابی تحصیلی شد. آیین نامه امتحانات دو نوبتی و طرح ارزشیابی مستمر که در سال ۷۷ توسط شورای عالی آموزش و پرورش به تصویب رسید، علی رغم آنکه دارای مبانی فکری پیشرفته‌ای بود، اما نتوانست به درستی در نظام آموزشی ما استقرار یابد و ضمن روبرو شدن با استحاله مفهومی، معنی آزمونهای مکرر پیدا کرد. با مصوبات ۶۷۴ مورخ ۸۱/۲/۵ و شماره ۶۷۹ مورخ ۸۱/۸/۳۰ شورای عالی آموزش و پرورش، مبنی بر ضرورت تغییر روش ارزشیابی کمی به «ارزشیابی توصیفی و کیفی» فصلی نو در شیوه‌های سنجش و ارزشیابی از آموخته‌های دانش‌آموزان کشور گشوده شد.

ارزشیابی توصیفی^۱، شیوه‌ای از ارزشیابی تحصیلی - تربیتی است که اطلاعات لازم، معتبر و مستند برای شناخت دقیق و همه جانبه‌ی فراگیران در ابعاد مختلف یادگیری را با استفاده از روشها و ابزارهای مناسب سنجش، همانند آزمونهای عملکردی، پوشه کار، مشاهدات در حول فرایند یاددهی - یادگیری فراهم می‌نماید؛ و سپس براساس اطلاعات مستند جمع آوری شده‌ی منظم و هدفمند، بازخوردهای کیفی مورد نظر را برای کمک به یادگیری بهتر دانش‌آموزان در فضای روانی - عاطفی مطلوب تر، ارائه می‌نماید. (قره داغی، ۱۳۸۹: ۲۰)

طرح ارزشیابی توصیفی که بصورت آزمایشی اجرای آن از سال تحصیلی ۸۱-۸۲ در تعداد محدودی از مدارس کشور آغاز شده بود با مصوبه جلسه ۷۱۰ مورخ ۸۳/۶/۳ در تعدادی از مدارس کشور اجرا شد. ضمن اینکه تا پایان سال تحصیلی ۹۲-۹۳ شش پایه اول ابتدایی را در کل کشور بر خواهد گرفت. اجرای طرح ارزشیابی توصیفی موجب تغییرات زیر در نظام ارزشیابی تحصیلی دوره ابتدایی شده است:

۱. تاکید بر ارزشیابی تکوینی و فرایندی به جای ارزشیابی پایانی.
  ۲. تغییر مقیاس فاصله‌ای (نمره ۲۰-۰) به مقیاس ترتیبی.
  ۳. تنوع بخشی به ابزارهای جمع آوری اطلاعات از روند پیشرفت تحصیلی.
  ۴. تغییر ساختار کارنامه (گزارش پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز).
  ۵. تغییر در مرجع تصمیم‌گیری برای ارتقای دانش‌آموز.
- این طرح ویژگیهای مثبت زیادی دارد از جمله اینکه:

۱. در ارزشیابی توصیفی به جای نمره دادن به دانش آموز، از عبارتهای کیفی همانند تلاش خوبی داشتای، با تلاش به موفقیت رسیده‌ای، برای موفقیت باید بیشتر تلاش کنی و ... استفاده می‌شود.
  ۲. ارزشیابی توصیفی به زمان خاصی محدود نمی‌شود؛ این ارزشیابی در محیط‌های یادگیری، فعالیت‌های خارج از کلاس و محیط زندگی نیز جریان دارد.
  ۳. تلاش و رشد کودکان همانند موفقیت آنان ارزشمند است و فقط به موفقیت‌ها امتیاز داده نمی‌شود، بلکه تلاش و پیشرفت نیز امتیاز دارد.
  ۴. همانگونه که یادگیری دانش‌آموزان در حوزه‌های مختلف و سطوح گوناگون متفاوت است، سنجش و ارزشیابی آن نیز باید با استفاده از ابزارهایی باشد که بتواند این یادگیری‌ها را بسنجد.
  ۵. در ارزشیابی توصیفی، اصل بر ارتقاء دانش‌آموزان به پایه‌های بالاتر است، مگر در موارد بسیار نادر که دانش‌آموزان به دلایل خاصی به اهداف مورد نظر نرسیده باشند.
  ۶. کارنامه دانش‌آموزان علاوه بر عملکرد درسی، عملکرد اجتماعی، عاطفی، جسمانی و فیزیکی آنان را منعکس می‌نماید.
- مهمترین چالشهای فرا روی ارزشیابی توصیفی از نظر خوش خلق و پاشاشریفی (۱۳۸۵) عبارتند

از :

- ۱- نامشخص بودن هویت و مفهوم ارزشیابی توصیفی.
  - ۲- ناکامی در ارتقاء یادگیری دانش‌آموزان.
  - ۳- فقدان برنامه‌ای روشن و مدون برای تربیت نیروهای متخصص.
  - ۴- فقدان برنامه‌ای مدون برای پیش بینی و تامین منابع مالی، امکانات و تجهیزات خاص.
  - ۵- فقدان ابزارهای سنجش کیفی برای گردآوری داده‌ها درباره فرایند یادگیری.
- حسنی و احمدی (۱۳۸۵) موارد زیر را جزو ضعف‌های طرح ارزشیابی توصیفی می‌دانند:
- ۱- دشواری استفاده از ابزار چک لیست برای معلمان و عدم رغبت آنان به استفاده از این ابزار.
  - ۲- نبود درگیری ذهنی و عمیق معلمان طرح ارزشیابی توصیفی به دلیل وجود رگه‌هایی مشخص و قابل توجه از گرایش‌های سنتی میان معلمان و کارکنان دوره ابتدایی.

با همه این اوصاف کاربرد ارزشیابی توصیفی آتاری بر روی دانش‌آموزان و محیط یادگیری بر جای

می‌گذارد که هریک، هدفهای ارزشمند تربیتی تلقی می‌شوند و نظام آموزشی در پی تحقق آنهاست. برخی از این آثار عبارتند از: بهبود یادگیری، ایجاد نگرش مطلوب نسبت به مدرسه، افزایش بهداشت روانی کلاس درس، افزایش اعتماد به نفس، افزایش روحیه نقدپذیری در کودکان، افزایش مشارکت در یادگیری، رشد مهارت خود اصلاحی و خود تنظیمی، رشد مهارت نقد خود.

هم اکنون که این طرح در سراسر کشور و در تمامی پایه‌های مقطع ابتدایی در حال اجراست، ضروری می‌نمود که در کنار سایر کتاب‌های ارزشمندی که محققین و مولفین محترم در زمینه ارزشیابی توصیفی نوشته‌اند، کتابی نیز نگاشته شود که ضمن معرفی سیر مراحل ارزشیابی و انواع آن، به معرفی ارزشیابی توصیفی، انواع روشهای اجرای آن، نمونه فرمهای مورد استفاده و اهداف آن بطور جامع بپردازد. این کتاب در سه فصل نگاشته شده است که در فصل اول به بررسی و تعریف مفهوم ارزشیابی و ارزشیابی آموزشی می‌پردازیم. در فصل دوم به بررسی علل رویگردانی از نظام ارزشیابی سنتی و گرایش به شیوه ارزشیابی توصیفی خواهیم پرداخت و بالاخره در فصل سوم به چگونگی اجرای ارزشیابی توصیفی اشاره خواهیم داشت. در بخش پیوست‌ها نیز به دستورالعمل ارزشیابی توصیفی، اهداف دروس و نمونه کارنامه توصیفی به تفکیک پایه خواهیم پرداخت.

در پایان لازم می‌دانیم از کلیه عزیزانی که در بهبود این اثر ما را یاری نموده‌اند صمیمانه سپاسگزاری نمایم.

عبدالغفور حسینی - سیده فاطمه سجادی بهمن ۱۳۹۲